

Visible Treasure

A collection of photographs from Album Khaneh Golestan Palace
Museum, together with Aksiyyeh Hashriyeh Essay

Written by : Mohammad ibn Ali Mashkat Olmolk Edited by : Dr. Gholam Reza Tahami

Collected and compiled by: Bahman Jalali

With thanks for the cooperations of Municipality of 7th district of Tehran

Cultural Research Bureau

215 Iranshahr Ave. Tehran 14316

Tel: 8821364 Fax: 832485

Cultural Heritage Organization

Title: Visible Treasure

(A collection of photographs from album Khaneh Golestan palace Museum together with Akseh Hashreh essay)

Written by Mohammad ibn Ali Mashkat Olmolk

Edited by: Dr. Gholam Reza Tahami

Collected and compiled by: Bahman Jalali

Calligraphy: Aabas Akhavein

Graphic Design: Fouzi-Tehrani

Production Manager: Raana Javadi

Typesetting: F. Hossein Poor

Lithography: Farayand Goya

Printing in duotone by Dad press

Circulation: 3000

First edition: 1998

Copyright: 1998 by Cultural Research Bureau

ISBN: 964-6269-61-3

Today, photography plays an special role in the people's lives. We are surrounded with images and can not escape them. In the social life without our pictures, we lack indentities. Because of the importance of this medium in the cultural life of societies "Cultural Research Bureau" has, since 1991, set upon the publication of photographic art and history, specially those relating to the history of Iranian photography. This task is to be carried out by the "pictorial studies and photography group", which has started its work by publication of illustrated books on Iranian landscape, people and art. Additional activities of the group are, printing of posters and post cards, editing and translating texts on the art and technics of photography and the rich history of Iranian photography. Other activities include the creation of photograph archives, studies on the preservation of early Iranian photographic documents and images, compilation of information on the collection of Iranian photographic art, establishment of the first photography museum in Iran, providing the first mobile photography museum to introduce school children to this art, presenting lectures on history and art of photography and finally the compilation of old photographs.

Iranian photography is believed to have started ten years after its birth in Europe and the pictures illustrated in this book art part of an old valuable collection. Recognition of documented values and of cryptic and preserved creativeness in the present photographs collection depend on the understanding of limitations of papers and chemical solutions. In the course of our research we came across an old essay on photographic technics which we believe to be useful and, are presented along with photographs of the same period at the beginning of this book. This artistic and technical essay on photography and photographs titled "Aksiyeh Hashriyeh" written by Mohammad ibn Ali Meshkat al-Molk, was published in 1889. A comparison between scientific and technical subjects covered in this 108 year old essay and those of the present day illuminate the sorry state and lack of depth in the contemporary artistic and technical efforts. We believe, one of the most effective ways to preserve photographs and illustrated documents, in addition to preservation in archives and museums, is their mass reproduction, in this way thousands of people will have copies of the same picture which insures their preservation for posterity. Having this in mind, Cultural Research Bureau has undertaken the reporduction of old photographs in a variety of forms.

Cultural Research Bureau
Pictorial Studies and Photograph Group

The collection of illustrations gathered in this volume represent an small but valuable portion of pictorial treasure preserved in Tehran's Golestan Palace. The most pictures in the Golestan Palace, with which experts and researchers are acquainted, are organized into different albums according to their subject matter.

However the images presented here are from glass plates which for obvious reasons can not be offered to researchers and the general public, therefore the present collection provides access to Golestan's pictures. These images help historians and sociologists to fill some of the blanks in their researches and others may find their past reflections in them.

The Golestan Palace photography collection is stored in «Album Kaneh» (house of albums), located in the southeast section of the palace, adjacent to the library and the famous Shams-ul-Emareh building. «Album Khaneh» dates back to 150 years the early years of Naser-od-Din Shah's reign. He was a lover of the arts and started to paint in his childhood. Years later, while still the crown prince, he was introduced to photography. In those days a silver covered copper plate was used in photography.

After accession to the throne, Naser-od-Din Shah enthusiastically promoted photography and laid the foundations of «Akas Khaneh» (photography studio). By this time glass plates and paper had replaced the use of silver plates in photography.

The oldest known photographs in «Album Khaneh» are of paper and date back to the premiership of Mirza Agha Khan Nouri, Amir Kabir's successor (1851)

The best organized photograph albums also belong to the Naseri period. As indicated in the next few pages, there are many photographs from Muzafar-od-Din Shah's reign and his successors but the quality and quantity of photographs suffer as Qajar era nears its end and finally nothing of the second half century has been recorded.

We do not intend to discuss whether «Album Khaneh's» collection should only cover Qajar era or photographs of later periods be added to it.

The Golestan Palace «Album Khaneh» is not the world's richest photography collection, however only couple of other countries possess such an original, precious and exquisite collection. Pictures of this treasure present lively and revealing images of Iran and some other countries from mid 19th to early 20th century. Hardly any study or research about this period can be complete without a reference to these photographs. Within these albums not only topics such as architecture, hunting and gardening are to be found but also documents are presented by some of the photographers who helped to create this collection and finally one sees clear reflections of socio-political history of the period. By going through these albums, contemporary artists and critics develop a better understanding of principles and fundamentals of yesterday's art and may even be driven to inspiration by the collection.

We deem it as our duty to preserve and introduce this cultural treasure to the world.

It may be said that the golden age of Iranian photography was from the mid 1840's to the mid 1920's. During this period hard working and enthusiastic men which large, slow and heavy cameras equipped with fragile sensitive glasses took pictures of everything within their sight and perfected the art of printing and development of photographs. They pointed their cameras at formal occasions, hunts, summering quarters, historic structures and ordinary people, recording thousands of important documents from their era, which are without any doubt the most important pictorial evidence of a particular era in Iranian history. These photographs tell a lot about the period, clothes, architecture, customs, faces, types of buildings, jokes and a lot of other information. Besides documentary values, Qajar era photographs present pure, creative and artistic viewpoints without any previous pictorial experience to guide them.

Composition of images, moods backgrounds and the use of furniture such as chairs and tables attest to the creativity of photographers.

In the beginning because of its high cost, photography was at the service of the nobility. As a consequence there exists a large number of photographs depicting life in Qajar court and of upper classes. Photography expanded during Naser od-Din Shah's reign, who himself was an enthusiast. He photographed everything that surrounded him: court ceremonies, religious rituals, grand receptions, summering camps, hunts, vazirs and even his own harem women. Naser od-Din Shah diligently cared for his photographs and organized them into beautiful binded collections. Surviving photographs of this particular era are treasures of pictorial information and documentation about the land, culture and people of Iran during a sensitive period. I would like to express my thanks to Drs. Asghar Mahdavi, Bagher Agheli and Bahman Bayani who were of great help in identifying the photographs and also Mr. Alainia from Golestan palace Museum whose cooperation, I sincerely appreciate.

Bahman Jalali

اسب‌های دولت در ترکمن صحرا.
Government horses in Turkman Sahra.

پل راه قم از طهران به قم.

Bridge on the road from Tehran to Qum.

شناخته نشد.

Unknown.

اردو در حال کوچ.
Camp on the move.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

فراشان شاهی.

Royal Farashan (valets).

ارامنه ساکن قریه چلاوه از خاک عراق.
Armenians from Chelaveh village in Iraq.

زن‌های ارمنی ساکن قریه چلاوه از خاک عراق، به علت عجیب بودن لباس، شاه دستور عکس داده.
Armenian women from Chelaveh village in Iraq, because of their strange dresses, the Shah ordered their
photograph taken.

کاخ گلستان.
Golēstan Palace.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

عمارت سرخ حصار.

Sorkh Hesar building
(Red Fence).

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.
Unknown.

کاخ گلستان
Golestan Palace.

شناخته نشد.

Unknown.

از راست، ۱- آغامحمد خواجه فقیرالقامه ۲- ابوالقاسم غفاری.

From right, 1- Aqa Mohammad Khajeh Faghir ol-Ghameh 2- Abol Ghasem Ghafari.

شناخته نشد.

Unknown.

شباخته نشد.

Unknown.

تکيه دولت، ۱۲۷۲ شمسی.
Takyeh Dowlat, 1894.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

از سمت راست نفر سوم آغامحمد خواجه.

From right (third) Aqa Mohammad khajeh.

شکارچیان.
Hunters.

غلامعلی خان ملیجک، عزیز السلطان.

Gholam Ali Khan Malijack, Aziz os-Soltan.

شکار.
Hunt.

مظفرالدین شاه.

Mozaffar od-Din Shah.

شکارچیان.
Hunters.

شکارچیان.
Hunters.

۱- مردک، ۲- مظفرالدین شاه، ۳- آغامحمد خواجه.

1) Mardak, 2) Mozaffar od-Din Shah, 3) Aqa Mohammad Khajeh.

سیف السلطان، آغامحمد خواجه با پلنگ.

Seyf os-Soltan, Aqa Mohammad Khajeh with leopard.

از راست، ۱- مظفرالدین شاه، ۲- آغامحمد خواجه، ۳- مجدالدوله.
From right, 1) Mozaffar od-Din Shah, 2) Aqa Mohammad Khajeh, 3)

وسط، آغامحمد خواجه، از چپ، محمدحسن میرزا معتضدالسلطنه، مجدالدوله، عین الدوله، مظفرالدین میرزا، شناخته نشد، مهدی خان کاشی، مردک.
 In the middle, Aqa Mohammad Khajeh, From left Mohammad Hassan Mirza Motazed-os-Saltaneh, Majd od-Doleh, ayn od-Doleh,
 Mozaffar od-Din Mirza, Unknown, Mahdi Khan Kashi, Mardak.

از چپ، آغامحمد خواجه دست به شاخ حیوان، پشت سر او غلامعلی خان ملیجک، مظفرالدین شاه.

From left, Aqa Mohammad Khajeh holding the animal's horn, behind him Gholam Ali Khan Malijack, Mozaffar od-Din Shah holding gun.

از راست، آغامحمد خواجه، سیف السلطان، وجیه میرزا سپهسالار، مظفرالدین شاه، مجدالدوله.

From right, Aqa Mohammad Khajeh (eunuch), Seyf os-Soltan, Vajih Mirza Sepahsalar, Mozaffar od-Din Shah, Majd od-Doleh.

از راست، ۱- ارسلان خان ناصر همایون، ۲- غلامعلی خان ملیجک، ۳- مهدی خان آجودان مخصوص، ۴- مظفرالدین شاه، ۵- شناخته نشد، ۶- حکیم الملک.
 From right, 1) Arsalan Khan Naser Homayun, 2) Gholam Ali Khan Malijack, 3) Mahdi Khan special adjutant, 4) Mozaffar od-Din Shah,
 5) Unkown, 6) Hakim ol-Molk.

قهوه‌خانه سیار در اردوی شاهی.
Mobile coffeehouse in the royal camp.

اردو بازار.
Ordu bazaar (Bazaar Camp).

اردوی شاهی.
Royal camp.

شناخته نشد.
Unknown.

اردوی شاهی.
Royal camp.

اردوی شاهی.
Royal camp.

اردوی شاهي.
Royal camp.

مظفرالدین شاه، حسنعلی میرزا اعتضادالسلطنه در حال ناهارخوری در سفر.

Mozaffar od-Din Shah, Hassan Ali Mirza Etezzad os-Saltaneh having lunch on a trip.

از راست، ملیجک، مهندس الممالک، مظفرالدین شاه، عبدالعلی میرزاالدوله.

From right, Malijack, Mohandes ol-Mamalek, Mozaffar od-Din Shah, Abd-ol-Ali Mirza od-Doleh.

شناخته نشد.

Unknown.

راه یکی از ییلاقات.

Road to one of the summering places.

مظفرالدین شاه همراه جمعی از درباریان و فرشتان در شکار. ۱- فخرالملک ۲- آقا محمد ۳- میرزا ابوالقاسم غفاری ۴- مجدالدوله
۵- ابراهیم حکیم الملک ۶- نصرالدوله

Mozaffar od-Din Shah with his courtiers and servants in hunting. 1) Fakhr-ol-Molk 2) Aqua Mohammad 3) Mirza

Abdol Ghasem Ghafari 4) Majd-od-Doleh 5) Ebrahim Hakim-ol-Molk 6) Nasr-od-Doleh

شناخته نشد.

Unknown.

ابوالقاسم غفاری.
Abol Ghasem Ghafari.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

آغامحمد خواجه و یکی دیگر از خواجهگان اندرون.

Aqa Mohammad Khajeh and another eunuch of Andaroon (Private quarter).

شناخته نشد.
Unknown.

آغامحمد خواجه معروف به فقیرالفامه.

Aqa Mohammad Khajeh (eunuch) better known as Faghir ol-Ghameh.

ابوالقاسم غفاری.
Abol Ghasem Ghafari.

آغامحمد خواجه معروف به فقیرالقامه.

Aqa Mohammad Khajeh (eunuch) better known as Faghir ol-Ghameh.

آغامحمد خواجه معروف به فقیر القامه.
Aqa Mohammad Khajeh (eunuch) better known as Faghir ol-Ghameh.

مشیرالحکما (حکیم الملک بعدی) در حال معاینه بیمار است.

Moshir ol-Hokama (later titled Hakim ol-Molk) examining a patient.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

مهمانان عروسی عزیزالسلطان در بهارستان.

Aziz os-Soltan's wedding guests at Baharestan.

مراسم آش پزان در زمان ناصرالدین شاه، عمل خلوت مشغول پاک کردن سبزی هستند. ملیجک در وسط چادر ایستاده.
 Ashpazan (cooking of pottage) ceremony in Naser od-Din Shah's era, Khalvat (inner sanctum) domestics
 cleaning vegetables, Malijack standing in the middle of tent.

اردوگاه شاهی
Royal camp.

شناخته نشد.

Unknown.

۱- محمدولی خان تنکابنی (سپهبد اعظم بعدی)، ۲- صاحب اختیار غفاری، ۳- محسن خان مشیرالدوله، ۴- عبدالحسین میرزا نصرالدوله (فرمانفرمای بعدی)،
۵- محمود خان حکیمالملک، ۶- امین الدوله، ۷- مشیرالدوله پیرنیا، ۸- حاج علی قلی خان، ۹- عمادالاطباء، ۱۰- عماد نظام، ۱۱- مهندس المعالک. سردار اسعد بختیاری

1) Mohammad Vali Khan Tonekaboni, later to become army commander, 2) Saheb Ekhthiar Ghafari,

3) Mohsen Khan Moshir od-Doleh, 4) Abd-ol-Hossein Mirza Nosrat od-Doleh (later in titled farmanfarma), 5) Mahmud Khan Hakim ol-Molk,

6) Amin od-Doleh, 7) Moshir-od-Doleh Pirnia, 8) Hadji Ali Gholi Khan, 9) Emad ol-Atebba, 10) Emad Nezam, 11) Mohandes ol-Mamalek. Sardar Asaad Bakhtiari

شناخته نشد.

Unknown.

سمت راست نفر دوم ابراهیم حکیمی، و نفر ششم مظفرالدین شاه.
 Second from right Ebrahim Hakimi, last on the right Amir Bahador Jang,
 last from left Mozaffar od-Din Shah.

شناخته نشد.
Unknown.

مظفر الدین شاه
Mozaffar od-Din Shah.

از راست، ۱- حسن خان مشیرالدوله، ۲- وثوق الدوله، ۳- قوام السلطنه، ۴- امین الدوله، ۵- حسینی خان نظام السلطنه، ۶- معاون الملک پسر قوام الدوله، ۷- ناصر همایون، ۸- محمد خان امیرالامرا.

From right, 1) Hassan Khan Moshir od-Doleh, 2) Vosugh od-Doleh, 3) Ghavam-os-Saltaneh, 4) Amin od-Doleh, 5) Hassan Ali Khan Nezam os-Saltaneh, 6) Moaven ol-Molk, Ghavam od-Doleh's son, 7) Naser Homayun, 8) Mohammad Khan Amir ol-Omara.

شناخته نشد.

Unknown.

مظفرالدین شاه در کاخ گلستان پشت به دوربین پشت به باغچه نگاه می‌کند.
Mozaffar od-Din Shah, at the Golestan Palace with his back to the camera, looking at the flower bed.

۱- از راست، اقبال الدوله، ۲- فرمانفرما عبدالحسین، ۳- حکیم الملک محمد، ۴- میرزاهاشم خان امین خلوت، ۵- امیر بهادر.
 From right, 1) Eghbal od-Doleh, 2) Farmanfarma Abd ol-Hosseini, 3) Hakim ol-Molk Mohammad, 4) Mirza Hashem Khan
 Amin Khalvat, 5) Amir Bahador.

از راست، سید شمس الشعراى بزرگ، سام میرزا، پسر حسین خان امیر قره گوزلو.
 From right, Seyyed Shams osh-Shoara, saam Mirza, Hossein Khan Amir Gharaguzlu's son.

شناخته نشد.

Unknown.

از راست، سیدکریم خان حسام لشکر، سعدالسلطنه باقر.

From right, Seyed Karim Khan Hesam Lashkar, Sad os-Saltaneh Bagher.

مراسم سلام در تالار کاخ گلستان.
Audience with the Shah at the Golestan Palace.

اتابک اعظم کنار صندلی در کاخ گلستان.
Attabak Azam next to the chair at the Golestan Palace.

۱- در حالت سلام کامران میرزا، دست چپ کامران میرزا کمی عقب تر عزیزالسلطان، ۲- آقا بالاخان سردار.
 مراسم سلام، کاخ گلستان، اول فروردین
 New Year's ceremony at the Golestan Palace
 1) Kamran Mirza saluting, to his near left Aziz os-Soltan, 2) Agha Bala Khan Sardar.

۱- در حالت سلام کامران میرزا، دست چپ کامران میرزا کمی عقب تر عزیزالسلطان، ۲- آقا بالاخان سردار.
 مراسم سلام، کاخ گلستان.
 New year's ceremony at the Golestan Palace.

ساختمان گالری مقر دوم از راست موقوف الملک.
Gallery building, Movasegh ol-Molk, second from right.

فیل و فیل خانه شاهی.

Elephant & royal elephant stable.

آماده‌سازی بالن برای پرواز در تبریز.
Preparing the hot-air ballon to rise in Tabriz.

مراسم تشییع جنازه ناصرالدین شاه به حضرت عبدالعظیم.
 Funeral procession of Naser od-Din Shah on the way to Hazrat Abd-ol-Azim.

تکیه مشیرالسلطنه.
T'ekyeh Moshir-os-Saltaneh.

شناخته نشد.
Unknown.

تکيه دولت.
Government's tekyeh.

تکيه مشيرالسلطنه.
Tekyeh Moshir-os-Saltaneh.

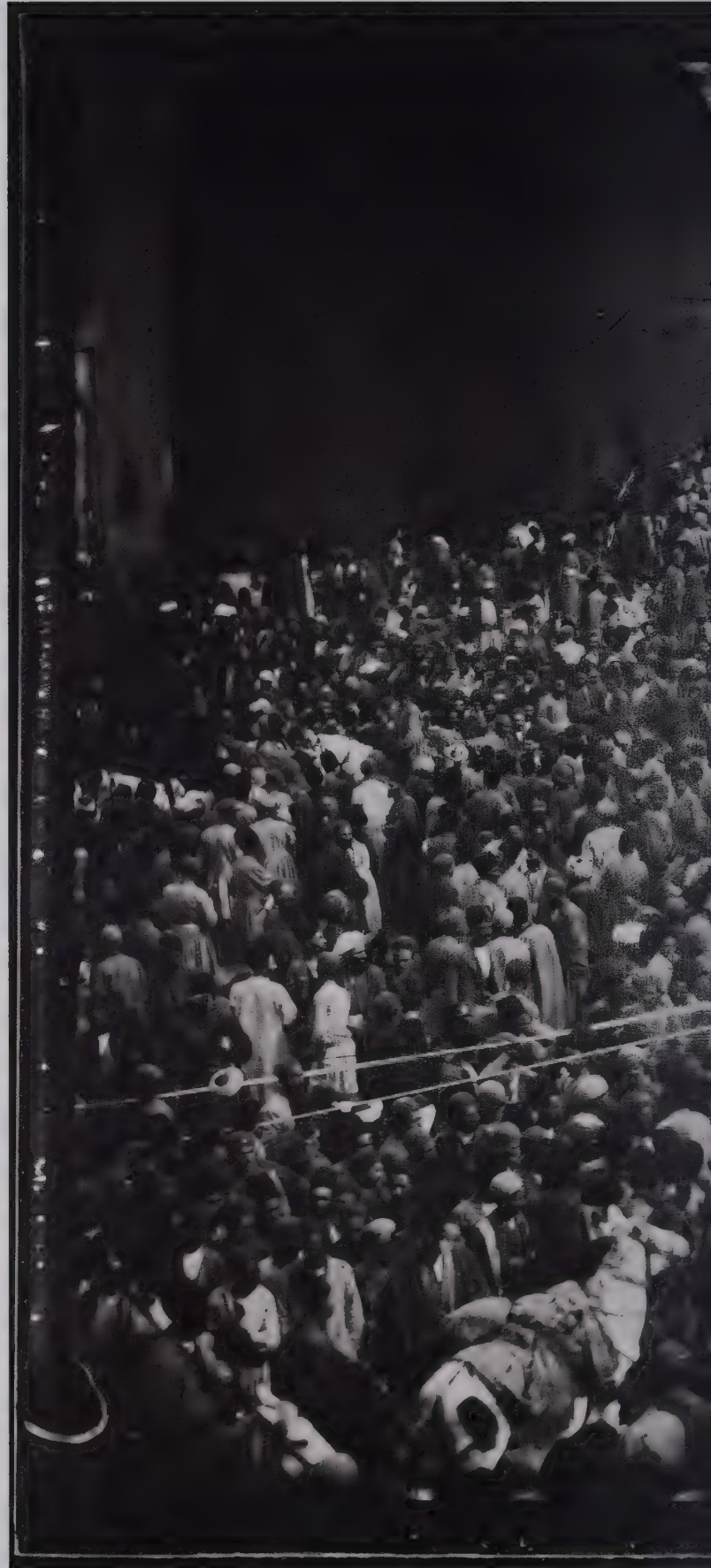

مجلس تعزیه.
Taziyeh ceremony.

غمه زنی، عاشورا.
Ghameh zani, Ashura (A form of religious ceremony).

مسجد شاه تهران (مسجد امام فعلی).

Masjed Shah, Tehran (Shah Mosque), (renamed Imam Mosque).

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

محمدخان بغل برادر شوکت
(شوکت کلفت خانم ملیح السلطنه بود).

A servant holding Mohammad Khan.

حکیم الملک محمود.
Hakim ol-Molk Mahmud.

سالارالدوله (نشسته).
Salar od-Doleh (seated).

شناخته نشد.

Unknown.

از راست، ۱- آصف السلطنه، ۲- سلطان علی خان وزیر افخم، ۳- شناخته نشد.
 From right 1) Asef os-Saltaneh, 2) Soltan Ali Khan Vazir Afkham, 3) Unknown.

آغا محمد خواجه، آغا رضا خواجه مستوفی الممالک.
Aqa Mohammad Khajeh, Aqa Reza Khajeh Mostofi ol-Mamalek's eunuch.

شناخته نشد.
Unknown.

شناخته نشد.
Unknown.

خواجه باشی.

Khajeh Bashi (Head Eunuch).

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.
Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.
Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.

Unknown.

شناخته نشد.
Unknown.

اعتضاد السلطنة.

Etehad os-Saltaneh.

حسنعلی میرزا اعتضادالسلطنه، پسر محمدعلی شاه (ارشاد اولاد).

Hassan Ali Mirza Etezzad os-Saltaneh, Mohammad Ali Shah's son Arshad Olad, (Eldest son).

نصرت السلطنه نفر دوم از دست راست.
Nosrat os-Saltaneh, second from right.

شناخته نشد.
Unknown.

حسنعلی میرزا اعتضادالسلطنه، پسر محمدعلی شاه.

Hassan Ali Mirza Etezad os-Saltaneh, Mohammad Ali Shah's son.

شناخته نشد.
Unknown.

شناخته نشد.
Unknown.

نصرت السلطنه، پسر مظفرالدین شاه.
Nosrat os-Saltaneh, Mozaffar od-Din Shah's son.

شناخته نشد.

Unknown.

ناصرالدین میرزا پسر مظفرالدین شاه، از خواهر فرمانفرما.

Naser od-Din Mirza, born to Mozaffar od-Din Shah and Farmanfarma's sister.

ملک منصور شجاع السلطنه، پسر مظفرالدین شاه.
Malek Mansur Shoa os-Saltaneh, Mozaffar od-Din Shah's son.

مظفرالدین شاه، امین السلطان اتابک اعظم هنگام صدراعظمی حدود ۱۲۷۰ شمسی.

Mozaffar od-Din Shah, Amin os-Soltan Atabak Azam while prime minister about 1900.

مظفرالدین شاه.
Mozaffar od-Din Shah.

مظفرالدین شاه (ولایتعهدی).

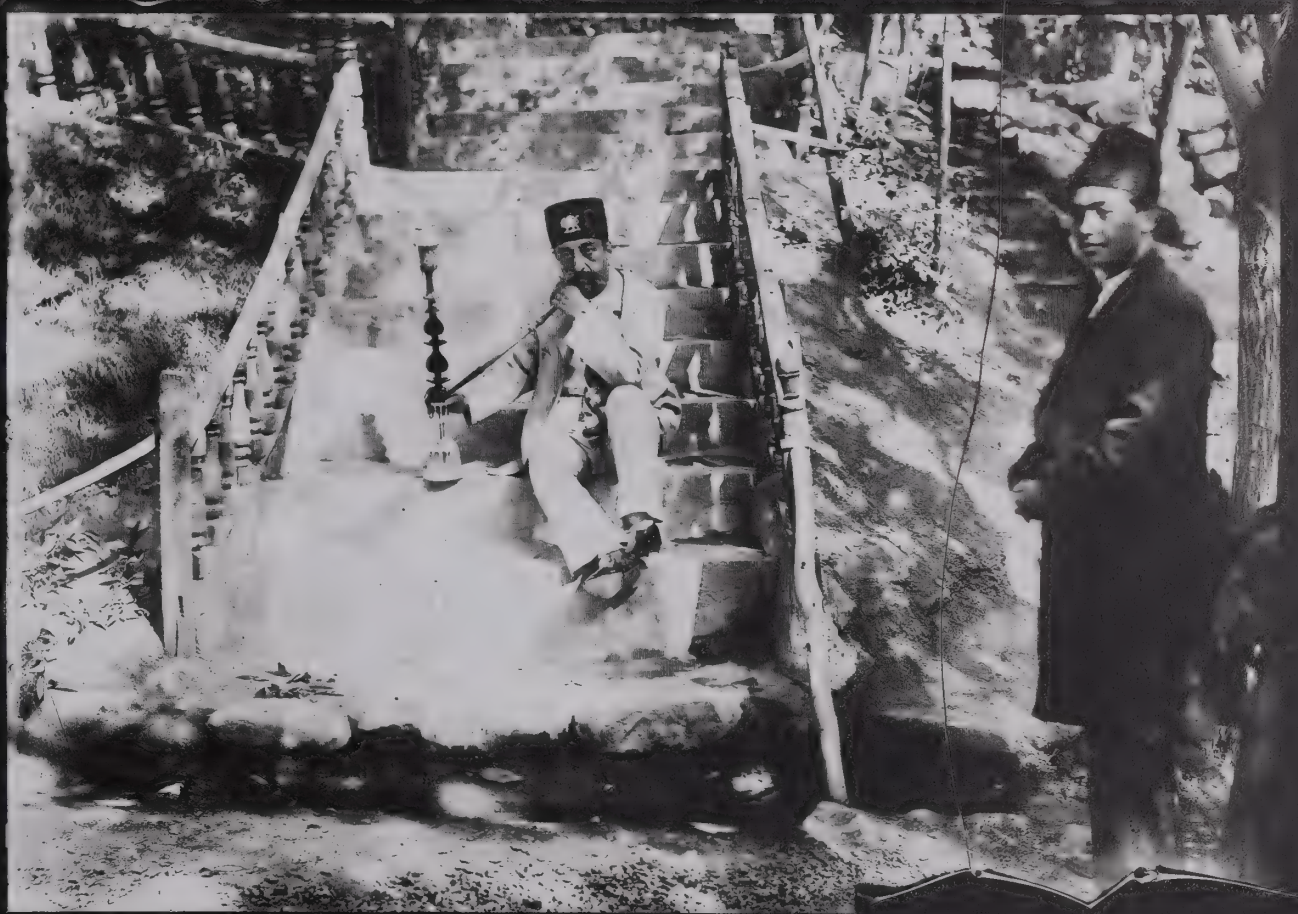
Mozaffar od-Din Shah (while crown prince).

مظفر الدین شاہ با خواجہ ہمای مخصوص.
Mozaffar od-Din Shah with court eunuchs.

مظفر الدین شاہ، پشت گل ہا آغامحمد خواجہ فقیر القامہ.
Mozaffar od-Din Shah behind the fence Aqe Mohammad Khajeh Faghir ol-Chameh.

مظفرالدین شاه
Mozaffar od-Din Shah.

مظفرالدین شاه
Mozaffar od-Din Shah.

مظفر الدین شاہ، آغا محمد خواجه فقیر القامہ.
Mozaffar od-Din Shah, Aqa Mohammad Khajeh Faghir ol-Ghamch.

مہدی خان کاشی، مظفر الدین شاہ، آغا محمد خواجه فقیر القامہ.
Mahdi Khan Kashi, Mozaffar od-Din Shah, Aqa Mohammad Khajeh Faghir ol-Ghamah.

مظفرالدین شاه، اعتضادالسلطنه.
Mozaffar od-Din Shah,
Etehad os-Saltaneh.

مظفرالدین شاه، آغامحمد خواجه معروف به فقیرالقامه.

Mozaffar od-Din Shah, third from the Aqa Mohammad Kajeh, better known as Faghir ol-Ghameh.

مظفرالدین شاه (ولایتعهدی) نفر دوم از سمت راست محمدحسن میرزا معتضدالسلطنه، نفر سوم میرزا مهدی کاشی، عمارت گالری.
 Mozaffar od-Din Shah (while crown prince), second from right Mohammad Hassan Mirza Motazed
 os-Saltaneh, third from right Mirza Mahdi Kashi, in Gallery building.

مظفرالدین شاه (ولایتعهدی) تبریز.

Mozaffar od-Din Shah (while crown prince) in Tabriz.

مظفرالدین شاه (ولایتعهدی) حدود سال ۱۲۶۶، تبریز.

Mozaffar od-Din Shah, (while crown prince) in Tabriz about 1887.

ناصرالدين شاه.

Naser od-Din Shah.

ناصرالدين شاه.

Naser od-Din Shah.

ناصرالدین شاه در اواخر عمر.
Naser od-Din Shah, late in life.

ناصرالدین شاه.
Naser od-Din Shah.

ناصرالدین شاه، عمارت دوشان تپه.
Naser od-Din Shah, in Dushan Tapeh building.

ناصرالدين شاه.
Naser od-Din Shah.

ناصرالدين شاه، مليجک.
Naser od-Din Shah,
Malijack.

ناصرالدین شاه، دست راست شاه امین همایون غلامعلی، بشقاب به دست آقا دانی.
Naser od-Din Shah, to his right Amin Homayun Gholam Ali Agha Da'i (holding a plate)

از راست، آقا دانی، سقا باشی، سیف السلطان، عین السلطنه، ناصرالدین شاه در شکارگاه (احتمالاً کو اسانات).
right, Agha Da'i, Sagha Bashi, Seyf ol-Soltan, Ayn ol-Saltaneh, Naser od-Din Shah on hunting grounds
ably in Lavasanat).

این همایون
میرزا محمد علی میرزا
نصرت‌الله
میرزا محمد علی
فریدالدین
نصرت‌الله
میرزا محمد علی
فریدالدین
نصرت‌الله
میرزا محمد علی
فریدالدین
نصرت‌الله

كَمْ لَدُنْبَلَه. ۳۸ حقیقت توبه، ندامت از معصیت است و ترک آن، نه اینکه عمداً مرتکب معاصی شود که سال دیگر توبه خواهم کرد و حال آنکه یقین ندارد که مدت عمرش چه وقت و زمان است. شاید به سالی یا به ساعتی نرسد. چنین کسی کاذب است و صادق نیست. در کتاب بحری الاوصاف که حقیر تألیف نموده است در نهر پانزدهم مشحوناً توضیح اقسام صدق را نموده است که باید شخص بنای امر خود را با خدا و خلقتش به راستی بگذارد. از کذب و خیانت دوری نماید که «الخائن خائف» ۳۹ هر ساعت مترصد نباشد که دروغ و خیانتش مباد ظاهر شود. اگر کسی راستی را شعار خود سازد، جمیع ارکان دین از قبیل عبادات و ریاضات همه از راستی به دست آید. گر در ره عاشقی قدم راست نهی

معشوقه در اول قدمت پیش آید
لفظ صدق را استعمال شش معنی کرده اند: اول، صدق در گفتار؛ دوم، صدق در نیت و اراده؛ سیم، صدق در عزم؛ چهارم، صدق در وفای به عزم؛ پنجم، صدق در عمل؛ ششم، صدق در مقامات دین. هر کدام را شرحی مختصر عرض کرده با برهان و دلیل از آیات و اخبار که مستند به سند قرآنی است. باری ابلیس لعین از هیچ چیز باک ندارد و عاجز نیست مگر از توبه که بینش را بر خاک می مالد و سخت عاجزش می گرداند، و دوست دارد خداوند، بنده را که نادم شود و پیرامون معصیت نگردد. خلاصه قید را از روشنائی آورده به جایی که قدری روشنتر از تاریک خانه است. کاغذ را از روی شیشه برمی دارند با آب مکرر شسته در محلول طلا رنگینش می کنند. پس از آن در هیئت سُلِفَت ثابت کرده دیگر محو نمی شود به روی مقوایش برده می چسبانند. دیگر هیچ روشنائی ضرر نمی رساند و همیشه ثابت خواهد ماند. فی غرّة ذی حجه ۱۳۰۶.

سمت اتمام پذیرفت حسب الفرمایش سرکار مقرب
الْحَافِظان میرزا محمد خان پیشخدمت خاصه حضور همایون
روحنا فداء فی شهر محرم الحرام سنه ۱۳۰۷ [قمری].

- ۴- احزاب (۳۳)، ۴۰: ولیکن پیامبر خدا و آخرین پیامبران.
- ۵- مائدة (۵)، ۵۵: همانا ولی شما خداست.
- ۶- امالی صدوق، مجلس اول، حدیث ۳: هرکس که من سرپرست اویم پس [از] این علی سرپرست و مولای اوست.
- ۷- اشاره به حدیث نبوی «لَا فِتْنَةَ إِلَّا عَلَيَّ»، سفینه البحار، ۳۴۵/۲.
- ۸- اشاره به آیات وارده در شأن امام علی علیه السلام در رسوله هَلْ اتَى (الدهر).
- ۹- فَصَّلَتْ (۴۱)، ۵۳: زود باشد که آیات خویش را در آفاق و در نفس هایشان به آنان بنمائیم.
- ۱۰- بحار الانوار ۱۰۵/۲: دانش را از دهان مردان دانش فرا گیرید.
- ۱۱- چون خداوند کاری را بخواهد اسباب و علل آن را فراهم می آورد.
- ۱۲- هرکس که بکوشد، بیابد (مَثَل است).
- ۱۳- خَشْر (۵۹)، ۲: پند گیرید ای بینایان.
- ۱۴- زلزلال (۹۹)، ۷ و ۸: هرکس برابر ذره ای نیکی کند آن را بیابد و ببیند و هرکس برابر ذره ای بدی کند آن را بیابد و ببیند.
- ۱۵- ق (۵۰)، ۱۶: ما از رگ گردن [انسان] به او نزدیکتریم.
- ۱۶- نور (۲۴)، ۳۵: خداوند روشنائی آسمانها و زمین است.
- ۱۷- آنچه کمبود و کمیاب است همچون نابوده و نایاب است.
- ۱۸- بحار الانوار ۱۸۹/۷۷: مردمان درین جهان میهماناند و آنچه در دست آنهاست عاریه است و میهمان رفتنی است و عاریه باز پس گرفتنی.
- ۱۹- برای دنیای خود به اندازه ماندن در آن بکوش و برای آخرت به اندازه نیازی که به آن داری بکوش و برای دوزخ به اندازه ای که بر آن آتش طاقت داری.
- ۲۰- بحار الانوار ۳۲۶/۷ و ۳۲۷ با حذف کلمه «سبعین»: اندیشیدن یک ساعت بهتر است از عبادت (هفتاد) سال.
- ۲۱- سخن، سخن را در پی می آورد. (مَثَل است).
- ۲۲- عذر در پیشگاه مردم بزرگوار پذیرفته است. (مَثَل).
- ۲۳- قیسات، ۴۷۷: من نزد آنان هستم که دل هاشان شکسته است و نزد کسانی که گورهای آنها فرسوده است.
- ۲۴- حدیث قدسی است به معنی: آسمانهای من و زمین من، مرا در خود نمی گنجانند ولی دل بنده مؤمن من مرا در خود می گنجاند زیرا او با من است هر جا که هستم و هر گونه که هستم.
- ۲۵- طه (۲۰)، ۱۲: پای افزار خود را بیفکن زیرا که تو در وادی مقدس طوی هستی.
- ۲۶- آل عمران (۳)، ۱۰۶: آن روز که چهرههایی سپید گردد و چهرههایی سیاه گردد.
- ۲۷- ق (۵۰)، ۱۸: سخنی نمی گوید مگر آن که ناظری آماده ثبت آن است.
- ۲۸- یس (۳۶)، ۶۵: امروز بر دهان هایشان مهر می نهیم و دست هایشان با ما سخن می گویند و پاهایشان به آنچه کرده اند گواهی می دهند.
- ۲۹- مردم به کردار هایشان جزا داده می شوند، اگر نیک باشد به نیکی و اگر بد باشد به بدی. (ظاهراً حدیث است اما مأخذ آن یافت نشد).
- ۳۰- مجادله (۵۸)، ۲۲: اینان حزب خدا هستند، آگاه باشید که حزب خدا رستگارانند.
- ۳۱- نعمت تا پدیدار است شناخته نمی شود و چون ناپدید شود دانسته شود.
- ۳۲- الذاریات (۵۱)، ۵۶: نیافریدم آدمیان و پریان را مگر برای آنکه مرا پرستش کنند.
- ۳۳- مؤمن (۴۰)، ۶۰: بخوانید مرا تا پاسخ دهم شما را.
- ۳۴- آل عمران (۳)، ۱۸۵: هر کسی چشنده مرگ است.
- ۳۵- انفال (۷)، ۶: و به سوی مرگ رانده می شوند.
- ۳۶- استخوانهای جد تو در زیر خاک پوسیده است و تو مانند کودکان بر روی خاک بازی می کنی.
- ۳۷- بحار الانوار ۱۴۵/۸: به حساب (خود) برسد پیش از آنکه به حساب شما رسیدگی شود.
- ۳۸- عیون الاخبار ۷۴/۲: توبه کننده از گناه مانند کسی است که گناهی ندارد.
- ۳۹- خائن ترسیده و هراسان است (مَثَل است).

- ۱- صافات (۳۷)، ۶: ما آسمان دنیا را به آرایش ستارگان بیاراستیم.
- ۲- مریم (۱۹)، ۵۷: و او را جایگاهی والا بخشیدیم.
- ۳- انبیاء (۲۱)، ۱۰۷: و تو را نفرستادیم مگر رحمتی برای جهانیان.

چاپ کردن که نقل صورت است به کاغذ، از شیشه [ای] که عکس برداشته شده، پس از آلوده کردن کاغذ عکس را به آب نقره در جای تاریک و خشک شدن آن، به اندازه همان شیشه می‌برند و به روی شیشه‌اش می‌گذارند در قید که مخصوص این عمل است مضبوط کرده بیرون می‌آورند که هوای روشنایی روز یا آفتاب نقل کند به کاغذ. در آن آب نقره همین اثر است. همین که آلوده به آن اجزا شد در جای تاریک به محض روشنایی آفتاب کاغذ سفید بسیار لطیف را سیاه می‌کند و دیگر چاره آن سیاهی را نمی‌توان کرد که به طریق اول برگردد. در شب و یا آن جای تاریک دست یا لباسی آلوده شود آفتاب یا روشنایی خوب ظاهر می‌سازد آن لکه و یا محل آن آرایش را، معاصی و ارتکاب به اعمال قبیحه را که شخص مرتکب است قبحش را نمی‌بیند و عینش را نمی‌سنجد مگر وقتی که یک ضیائی بر آن تابان باشد و ظاهرش سازد. ممکن است که مخفی بماند و دیده نشود و این وقت است که همیشه در همان مکان تاریک بوده باشد و این امری است محال که شخص، ابدالدهر مقیم باشد. اگر به کار عکاسی است لابد از محل تاریک خانه باید بیرون بیاید و اگر در دنیا به تعیش است لابد رانده خواهد شد به سوی آخرت. «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ»^{۳۴} «وَيُسْأَلُونَ إِلَى الْمَوْتِ»^{۳۵} مطلبی است ظاهر و محقق که احدی از پیشینیان باقی نمانده‌اند.

«عِظَامُ جَدِّكَ تَحْتَ التُّرَابِ بِأَيِّهِ

وَأَنْتَ تَلْعَبُ فَوْقَ التُّرَابِ كَالْأَطْفَالِ»^{۳۶}

یعنی استخوانهای پدر تو در زیر خاک مستور است و حال آنکه تو ملاعبت می‌کنی در بالای خاک مانند اطفال. حال در این تاریک خانه اگر ملتفت این آلودگی شد که لباسش ملوث شده اجزائی هست که مرکبه دوایی است می‌توان مثل صابون شستشویش کرد تا محو شود و آن سیانفور است و یک نوع از مسمومات، و همین که به کاغذ مؤثر شد ممتنع است به کلی محو شود و این فقره به منزله توبه و انابه و ترک معاصی است، و تفضل خداوندی شامل می‌شود و آن سیاهی و آلودگی را از او محو می‌گرداند، که «أَحَاسِبُوا قَبْلَ أَنْ تُحَاسَبُوا»^{۳۷} همین است که شخص حساب اعمال خود را بنماید قبل از آنکه به حسابش رسیدگی کنند. چنانچه سیانور سم است و چنین دوایی معالجه این سواد را می‌نماید، توبه هم ماحی اعمال قبیحه است که معاصی را بر طرف می‌سازد به امر خداوند. «التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ

عَلَىٰ أَعْلَىٰ اسْتِثْنَاءً مِنْهَا غُورُ كَرْدِهِ حَقِيقَةً مُعْتَقَدٌ شُود، اشخاص ضعیف العقیده [ای] که مثل بنده عاصی است. این شواهد و علامات و آیات چیزی را در پرده نمی‌گذارد که به دین آبا و اجدادی، من باب تقلید بوده باشیم و نیز تلگراف خوب ظاهر می‌سازد که خداوند از قلوب بندگان همیشه باخبر است، تا اراده حاجت و عرض مطلب کنند فوراً به قوه قدرتش اثربخش می‌شود، و حال آنکه اگر خدا را در بعض حوائج بخواند، مؤثر نشود نه چنین است العیاذ بالله، خداوند را غفلت حاصل شده باشد.

حاجت موری به علم غیب بداند

در بن چاهی به زیر صخره صمّا. و این نیست مگر عوائق قلب خود شخص که مانع از عبور و مرور قوه است، ولو اینکه مطالبش ظاهر و آشکار است و حجابی نیست ولی محض کدورت قلب، چون دژ هم قلب بی‌رواج است. پس از تصفیه باطن که اوامر حق را مرتکب شد و از نواهی اجتناب نمود به اندک توجهی و عرض مطلبی، جمیع حوائجش به اجابت رسیده مقضی المرام می‌گردد به مکر و حيله عذاب خدای رد نشود. نیاز باید و اخلاص و ناله سحری. هرگاه در مفاصل سیم تلگراف که مربوط به سیم دیگر هست کدورت و زنگی واقع شود، مانع از عبور و مرور قوه می‌شود. پس از تصفیه و اتصال به یکدیگر رفع عوائق شده تحصیل جمیع مقاصد می‌شود به هر مکانی که دورتر از آن نباشد در آن واحد به مجرد اراده، خبر به هر نقطه که مقصود باشد می‌رسد و جواب مطابق سؤالش خواهد رسید. چگونه می‌شود خالق از مخلوقش بی‌خبر باشد و حال آنکه فرموده است «ادْعُونِي فَأَسْتَجِبْ لَكُمْ»^{۳۸} یعنی بخوانید مرا تا اجابت کنم شما را به آنچه مقتضای مصلحت باشد و محققان گفته‌اند که دعا کننده را لازم است که لفظاً یا قصداً دعا را موقوف به شرط مصلحت داند، وگرنه در مظان قبح خواهد بود. چه در این صورت ممکن است که دعا کننده را چیزی در ضمن بود که مستلزم مفسده [ای] باشد. از جناب رسول صلی الله علیه و آله منقول است که در حوائج خود رجوع به حق سبحانه نماید و به تضرع تمام دعا کنید که دعا مقرّ عبادت است و هیچ مؤمنی خدای را نخواند مگر آنکه حاجتش برآورده شود، یا در دنیا یا در عقبی. و اگر به جهت مصلحتی حاجت آن مؤمن روا نشود آن دعا کفاره گناهان او خواهد بود، مادام که متضمن گناه نباشد. طریقه

آیه مبارکه دلالت بر این مقال دارد «الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ»^{۲۸} از حضرت رسالت (ص) مروی است که چون روز قیامت شود خدای متعال علامتی بر کافران ظاهر کند تا مردمان بدانند که ایشان کافرانند و با این علامت اگر انکار کنند، فرشتگان گواهی دهند و چون بر انکار اصرار نمایند، پیغمبران گواهی دهند و چون از این اعراض نمایند، همسایگان بر ایشان گواهی دهند و چون باز بر انکار ثابت باشند، اعضای ایشان را ناطق سازد تا برایشان گواهی دهند. در بعضی تفاسیر مذکور است همچنانکه جوارح کافران بر افعال بد ایشان گواهی دهند، اعضای مؤمنان بر طاعت ایشان گواهی دهند. حق تعالی بر بنده مؤمن خطاب کند او شرمش آید از عبادات و خیرات و حسنات خود که عرضه بدارد. اعضای وی را به سخن درآورد تا هر یک اعمال خود را به تفصیل بازگویند حتی انگشتان گواهی دهند بر شمردن تسبیح و آیت‌های قرآن. چنانچه جعبه [ای] ظاهر شد که در حقیقت آن هم آیتی است مُدَلِّ که ضبط صوت را می‌نمود در هر وقتی از اوقات همان لهجه و صوت و گفتار را بیرون می‌داد که هر کس شنیده بود صاحب گفتگو را تصور می‌کرد که خود اوست متکلم شده و در جعبه مخفی است. بدیهی است در این صورت اعضا هم ضبط گفتگوی اعمال صاحبش را می‌نماید و می‌گوید آنچه را که شنید، چنانکه بیننده هر کس، صفات صاحب عکس را به زبان آورده می‌گوید آدم خوبی بود، خیر و نفع او شامل حال مردم می‌شد، سلامت نفس داشت، فقرا را رعایت و دستگیری می‌نمود، و حقوق بیچارگان را صرف عمارات عالیه نمی‌کرد و قانع به حق خود بود، دفع شر ظالم از مظلوم می‌کرد، به‌زیردستان رعایت می‌نمود و ابواب احسان بر روی مساکین می‌گشود، و از معاصی اجتناب داشت و عَلم بذل و عطا می‌افراشت و در صدد آن بود که حقوق بیچارگان مستور نماند. همین قسم است حالات تکلم اعمال هم که به‌طور اصح به‌درگاه احدیت عرضه می‌دارند. پس از آن به‌خیر و شر عمل نائل خواهد شد. «الْأَنفُسُ مَجْزِيُونَ بِأَعْمَالِهِمْ إِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ وَإِنْ شَرًّا فَشَرٌّ»^{۲۹} صاحب اوصاف مذکوره از سپاه خداوندی محسوب است کَمَا قَالَ اللَّهُ فِي سُوْرَةِ الْمَجَادِلَةِ: «أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»^{۳۰} حدیث است که حضرت داود (ع) در مناجات گفته است: بار خدایا حزب تو کیستند؟ خطاب آمد کسانی هستند که چشم از نامحرمان فرو بسته باشند و

دست از آزار خلق و اخذ حرام شسته و خود را از ماسوی الله پاکیزه گردانیده از جمله حزب منند. باری پس از تحصیل نگاتیف که در جای تاریک اجزاء ریخته شد و یکدفعه بروز کرد سیانفور به کار برده جلایش می‌دهد با آب خالص می‌شویند و بیرونش می‌آورند، جلاتین (صمغ) به‌رویش می‌ریزند که ثابت شده آن اجزاء و خشک بشود. بعد از جلاتین دیگر، که ورنی می‌گویند می‌زنند به‌منزله روغنی است که از مالش دست، دیگر صفحه عکس محو نمی‌گردد. پس از آن بنای عمل چاپ آن است که به‌کاغذ برگردد و متعدّد شود که هر کس دارای عکسی شده باشد برای تذکره احوال، که اگر غایب شود او را بهتر و نیکوتر شمارند. «الْإِعْمَةُ مَجْهُولَةٌ مَا دَامَتْ مَحْصُولَةٌ فَإِذَا فُقِدَتْ عُلِمَتْ»^{۳۱} چه بسیار شده است اشخاصی را عکس برداشته‌اند و خودشان از این عالم رفته‌اند و صورت به‌یادگار مانده. این عکس متعدّد چاپ شده را که به‌یادگار سپرده است، زهی بی‌حقوقی است که پس از فقدان ضایعش کرده و بی‌اعتنائش بنمایند چنانچه احسان و عمل خیر را که شخص از خود دید باید نیکو بشمارد و سرمشق خود سازد، در طبق آن عملی را مرتکب نشود که منهدمش کند، مغرور به آن یک‌عمل نشود که مرا کافی است. به‌ظاهر پنج‌قران به‌فقیری ندهد و پنجاه نفر را در خفا بجاید. مثلاً شکر نعمتی کند پس از آن کفران از او سرزند و یا توبه کند، به‌معصیت دیگر درآید. حفظ مراتب عمل خیر و یا شکر نعمت و یا توبه را نمودن، انتقال به‌معصیت چندی است که تعمد کرده و در زمره متجاهر به‌فسق است. آنچه از احادیث و اخبار برمی‌آید چنین است. افعال و اعمال انسان که صورت به‌هم کرده هریک در محشر شهادت می‌دهند و اعضا، هر یک مأمور به‌امری بوده حکایت می‌کنند و ملکان موکلان، تمام اعمالش را به‌درگاه احدیت عرضه می‌دارند از خیر و شر. بعد از تعدّد شهود، لوح محفوظ شاهد بزرگی است از برای صحت و استحکام این فقرات. خدا نکرده آن بنده خدا، مرتکب نواهی شده باشد. نمی‌دانم بیچاره با این شواهد بی‌شمار چه خواهد کرد در صورتی که غرض و قصد خداوند تبارک و تعالی از خلقت بندگانش برای اطاعت و بندگی بوده است نه خلف و تعدی. «وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»^{۳۲} چنین امری نشده است که خلقت عباد از جهت غیر معرفت و عبادت بوده باشد. این همه آیات و دلایل را هر کس تعقل کند تمام اتمام حجت خداوند

به محل دیگر همین که شیشه را بیرون می آورند و در روشنائی چراغ ملاحظه می کنند ابدأ اثری ظاهر نیست و استنباط هیچ شیئی نمی توان کرد. با شیشه های دیگر هیچ فرقی ندارد مگر غباری یکسان در تمام شیشه محسوس است. برای عدم توجه، حال جهت بروز آن محک و امتحان لازم دارد تا کشف اعمال بشود از حیوان و انسان، از زن و یا مرد، پیر و یا جوان، غنی و فقیر، سیاه و سفید. اشخاصی که مکلف به تکالیف امور دینی و دنیوی بوده اند رجوع به عالم برزخشان پس از ازهاق روح یکسان اند. چنین نیست غنی یا فقیر علامت مخصوصی داشته باشند. در اجساد آنها دیده نشده است که هنگام حرکت دادن آن بنده خدای را بوادی مخصوص یک پایش متحرک، چشمش بینا و یا زبانش گویا باشد. به ظاهر همه را به یک حالت می برند تا به مکانی که تمیز خوب و بد داده شود چنانچه شیشه را از شاسی بیرون آورده و اجزاء مخصوص را به کار می برند مره واحده تمام جزئیات و کلیات ظاهر و هویدا می گردد. به همین طور محض اکملیت کارخانه قدرت خداوندی، به علاوه ظهور و بروز ثبت دفاترش، هر حرکت و اطوار مجسم شده، هر یک متکلم به روزنامه و راپورت اعمال اند. چشم می گوید مرا امر به مطالعه کتب و اخبار [و] احادیث [و] قرائت قرآن نمود و از نظاره نامحرمان منصرف داشت و نظر به غیر حلال نمی کرد و حفظ اوامر و نواهی را نمود. زبان می گوید بجز ذکر خیر و راست گویی مأمورم نکرد و غیبت همسران را هرگز پیرامون نمی گشت و تنطق نمی کرد مگر به خیر، به استعانت من مردم را به ملایمت دلالت و ارشاد می نمود و هدایت می کرد به راه راست و دورم می کرد از فحش و بدگویی و نمامی، که هر یک از این اوصاف احادیث معتبره در مذمت آنها وارد است و این مطالب در رساله دیگر که قریب شش هزار بیت می شود که حقیر در تحقیقات اخلاق، پنجسال قبل تألیف نموده که باید با سمه شود ذکر کرده است آنچه را که متعلق به اوصاف حمیده و رذیله اند. گوش می گوید که از غیبت دوستان و همجنسان خودش، مرا منع می نمود و باز می داشت، تا آنکه به امور نهانی دو نفر شرکت کرده، اخذ مطالب بی فایده نماید و مأمورم نمود به اخذ مسائل و اندرز و نصایح و قس علیهذا سایر اعضا، حقیقت تماشایی عکسی است که عکاس قدرت مشهود می دارد. هر عضوی که در آن صفحه نمایان است متکلم شده، اظهار احوال شخص را بنمایند.

مآب صلوات الله علیه و آله: به درستی که نشیمنگاه دو فرشته تو بر هر دو دندان ثنایای توست، یکی بر راست و یکی بر چپ. زبان، قلم ایشان است و آب دهان، مداد ایشان و توبی ملاحظه می گویی آنچه ترا به کار نمی آید، و فایده [ای] نمی رساند و از خداوند و آن دو ملک شرم نداری. و در حدیث آمده که: پاک گردانید دهان خود را به طعام حلال زیرا که مکان آن دو فرشته است که نویسنده و نگهبان اعمال شمایند. از جناب خامس آل عبا علیه السلام مروی است که این دو فرشته دور نمی شوند از بنده مگر وقت قضای حاجت.

انس بن مالک از حضرت رسالت مآب صلوات الله علیه و آله روایت کرده که چون یکی از بندگان مؤمن فوت شود آن دو فرشته گویند بار خدایا قبض روح فلان بنده مؤمن کردی ما به کجا رویم؟ خطاب آید که آسمان و زمین مملو است از فرشتگان و آدمیان و پریان و همه به عبادت من مشغول اند. شما نیز بر سر قبر آن بنده مؤمن روید و به تسبیح و تهلیل و تکبیر من اشتغال نمایید و ثواب آن را در نامه اعمال حسنات او نویسید تا روز قیامت. از اینجا معلوم است که این دو فرشته حافظ بنده اند و کاتب اعمال وی تا هنگام مرگ.

باری محل اول از آن دو طرف باینه لازم است که به عبارت و اصطلاح عکاسان حمام می گویند از جنس لاستیک و چینی و شیشه می شود حاضر کرده آب نقره می ریزند. در صورتی که چراغی بوده باشد به فاصله دورتر گذارده، شیشه بسیار پاک بی چربی و کثافت را به هر اندازه بخواهند دوا ریخته در میان آن باینه غوطه اش دهند تا میزان معین برداشته در حلقه شاسی (شاسی تخته ای است که شیشه عکس را در میان آن مخفی می دارند از روشنائی) بگذارند. پس از شد و وصل که محفوظش کردند بیرون آورده و به پشت جعبه دوربین که قبل از وقت، میزان مقصود را کرده می گذارند. پس از آن تخته [ای] که متصل به شاسی است کنار کشیده بعد از رفع حرکت عارضی از جعبه دوربین که سکون طبیعی حاصل شد در دوربین را برداشته به فاصله شماره پنج و شش بدون کسر و نقصان، شیشه که در حلقه شاسی گذارده شده به اثر و کیفیت اجزاء، اخذ تمام اعضا و اجسام و حرکات را می نماید. پس از آن از پشت دوربین شاسی مذکور را بعد از انداختن، آن تخته را به جای خودش آورده، به اطاق تاریک خانه برای بروز و ظهور آنچه را که کسب کرده

منظر دل نیست جای صحبت اغیار

دیو چو بیرون رود فرشته درآید
البته تزکیه قلب و صفای آن به رغبت می‌کشاند محبوب
حقیقی را به سوی خود. و این مقام در صورتی حاصل می‌شود که
شخص تصوّر کند باغچه [ای] را که گل‌کاری کرده و می‌خواهد
ترویج کند. همین که به حدّ رشد رسیده است در کنار آن گاهی
می‌نشیند و گاهی می‌گردد همان‌طور که نظر می‌کند در میان گلها،
واریسی نموده همه را به هر نوع تربیتی آراسته و از خس و خارش
پیراسته می‌دارد، همان‌طور باید به قلب خود رجوع کرده، هر
صبح و شام بل علی‌الدوام گردش کند و خار و خاشاک علایق و
وساوس شیطانی و هواهای نفسانی را کنده به دور افکند تا
به مرور گلهای اتحاد و یکرنگی در بوستان دل شکفتن آغاز گیرد.
چنانچه خس و خار اوصاف ذمیمه و طبایع رذیله را دید که در
زمین قلب ریشه انداخته و نمو کرده علاجش آب دیده از خوف
و خشیه الله و اعمال صالحه است که به بیل زهد و تقوی و آبیاری
باغبان توفیق از آب دیدگان رذایل و خبایث را به سیل فنا در داده
و محاسن و خصایص را به آب بقا طراوت و نصارت بخشد. آن
وقت ملاحظه کن که گلهای وحدت چگونه روی در ترقی است.
نمّو قدر و سُمّو مرتبه به جایی می‌رسند که مضمون «فَاخْلَعْ
نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى»^{۲۵} اشاره بدین مقام است.
مروی است که چون حضرت موسی نزدیک شجره رسید
درختی سبز دید که تمام آن درخت را آتشی سفید فرو گرفته و
آواز ملائکه را شنید که زبان به تسبیح گشوده و نوری عظیم از
آنجا به سوی آسمان تُثَقُّ بسته. نه سبزی درخت، آتش را فرو
می‌نشاند و نه آتش، درخت را می‌سوزاند. از آن حیرت و
وحشت مدهوش گردید. حق تعالی قلبش را تقویت و تسلیت
داد که مبادا از آن امر شگفت بی‌تاب و توان گردد. پس ندا رسید
که فاخلع نعلیک یعنی دورافکن از پای خود نعلین خود را تا
قدمت را ارض مقدسه مس کند و برکات آن به پای تو رسد.
محققان گفته‌اند که این تعلیم تواضع و ادب راست که بر بساط
ملوک با نعلین نتوان رفت. معنی این مضمون آنکه به درستی تو
رسیدی به وادی پاکیزه که طوبی نام اوست و اهل اشاره گفته‌اند که
مراد از این امر آن است که فکر علایق دارین از دل خود بیرون
کن، یا دل خود را از قیود زن و فرزند فارغ دار. باری اگرچه این
فقرات، مقدمات است و جزئیات عمل عکاسی، به ظاهر منوط

به رعایت نیست، لیکن عمده و عماد، موکول بر مقدمات است.
هرگاه ملاحظه اینها نشود نگاتیف را هرچه تردستی و استادی
نمایند امکان ندارد. اگر بشود صفحه [ای] خواهد بود تیره و
تاریک. آیه شریفه است «يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَ تَسْوَدُّ وُجُوهٌ»^{۲۶} نه
آن است که در همان روز بیاض یا سوادى به هم می‌رسد، بلکه
جهت آن از مقدمات آخرت بوده است که رعایت نشده. تا در
دنیا بوده است نقطه قلب تیره بوده، همین که به دار بقا پیوست در
بشره طلوع خواهد کرد، اگرچه کثرت معاصی و مرتکب نشدن بر
اوامر حقّه در دنیا بشره را تیره می‌گرداند، ولی نه آن تیرگی و
سیاهی که در محشر بروز خواهد کرد. بنای مرصوص را، در بدو
امر باید قرار داد که تا سایر چیزها و فروعات که بر آن استوار
می‌گردد مضبوط و پاینده باشد. حال در این علم هم باید تا دست
آلوده به ادویه جات است به جزء دیگر اجزاء، تصرف نمی‌توان
کرد. پس از شستشو مختار و مخیر است. جای تاریک از لوازم
این عمل است که روزنه روشنایی به کلی مسدود شود و ثقبه [ای]
نباشد. اگر منافذی به هم رسد و روشنایی هوا نفوذ کند، در عمل
فسادها مترتب است چنانچه طاعات و عبادات و ریاضات را در
خلوت و خفیه که بی‌شایبه و ریا و خودسازی باشد ایمن دارد تا
کار بر وفق مرام انجام گیرد. هرگاه غیر این باشد آن بندگی برای
بنده است نه خدا. اما ذیل المقدمه. نگاتیف که منشأ ایجاد عکس
باشد پس از مکان تاریک سابق الذکر که از ضوء مسدود است و
به کلی ثقبه [ای] نیست که اخذ روشنایی کند دو طرف را اختیار
باید کرد: یکی از برای ایجاد این عمل و دیگری از جهت بروز
صفحه شیشه نگاتیف که پرورشش داده به تصوّر درآید. چون
اسم دو طرف ذکر شد لازم گردید مختصری در نظایر این نکات
از حالات و چگونگی دو ملک که بر اعمال و افعال و اقوال
انسان موکّل اند بنگارد که به علاوه احکام صحیحه، در آیه شریفه
تصریح شده قال الله فی سورة قاف: «مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ
رَقِيبٌ عَتِيدٌ»^{۲۷}. مفسرین در تفسیرش چنین متعرّض شده‌اند:
یعنی بیرون نیفکند آدمی از دهان خود سخنی، یعنی هیچ چیز
متکلم نمی‌شود مگر نزدیک او یا نزدیک آن. قول، نگهبانی است
مهیّا و آماده از برای هر خیر و شر. پس در این صورت گفتار و
کردار آن را در نامه اعمال می‌نویسند. مروی است که حَفْظَه چهار
فرشته‌اند: دو ملک در روز موکّل اند و دو در شب. حضرت
ولایت مآب سلام الله علیه روایت کرده است از حضرت ختمی

است و آینه ذات واجب را پرده و حاجب نه، «اللَّهُ نور السَّمَوَاتِ و الأرض»^{۱۶}

یار بی پرده از در و دیوار در تجلی است یا اولوالابصار مگر آنکه العیاذ بالله معتقد به وجود صانع نباشد [که] آن هم امکان ندارد؛ زیرا که در ازمنه سابقه ممکن بود به بعضی چیزها پرستش نمایند. قلیل فرقی که دور دست به بعضی عوالم بودند این زمان خیلی از فرق خداشناس شده اند. کمتر یافت می شود که عقاید ایشان در این طریق سست و نادرست باشد، بلکه می توان گفت خیلی نادر است و «النَّادِرُ كَالْمَعْدُومِ»^{۱۷} ره چنان رو که رهروان رفتند. چنانچه عدم ثبات و بقای دنیا را در نظر بصیرت منظور داشتند، لهذا از آرایش تعلقات خود را مصون و مجرد داشتند. آمال و آرزوها محض موطن اصلی ابدی است نه عاریتی. «قال النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ: النَّاسُ فِي الدُّنْيَا ضَيْفٌ وَ مَا فِيْهِمْ أَيْدِيَهُمْ غَارِيَةٌ فَإِنَّ الضَّيْفَ زَاحِلٌ وَ الْغَارِيَةُ مُرْدُودَةٌ»^{۱۸} حدیث است «فَاعْمَلْ لِدُنْيَاكَ بِقَدَرِ بَقَائِكَ فِيهَا وَ اعْمَلْ لِلْآخِرَةِ بِقَدَرِ حَاجَتِكَ إِلَيْهَا وَ اعْمَلْ لِلنَّارِ بِقَدَرِ صَبْرِكَ عَلَيْهَا»^{۱۹}. یعنی بجا بیاور از برای دنیای خودت به قدری که باقی هستی در آن و بجا آور از برای آخرت به قدری که حاجت تو ست به آن و بجا آور از برای آتش به قدری که صبر تو ست بر آن. باری در هر یک از اجزاء عکاسی عبرتها و بصیرتهای وافیه و تعلقات و تصوّرات کافیه مشاهده می شود که هر کدام چگونه سریع النفوذند و چه تأثیرات در این اجزاء عرضیه و اشیاء ارضیه مرکب و مترتب است که گاهی قوه برقیّه حادث می شود و در موردی عمل عکاسی حاصل و قس علیهذا. هر یک از اخبار آثار که در شرع مقدس امر و اشاره شده بی دلیل نبوده و نیست. چشمی می خواهد حق بین که به قدرتهای کامله از روی بصیرت تفکر نماید که «تَفَكَّرْ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَنَةً»^{۲۰} ایزد تعالی در جمیع عوالم به وضعی خودآرایی و قدرت نمایی خویش را به قدر دانش و استعداد بینش هر سالکی خواه کامل و خواه جاهل در معرض شهود درآورده

معشوقه عیان می گذرد بر تو ولیکن

اغیار همی بیند از آن بسته نقاب است

گر گدا کاهل بود تقصیر صاحبخانه چیست. در پی امر دین است تفحص و تجسس.

شبان وادی ایمن کسی رسد به مراد

که چند سال به جان خدمت شعیب کند

من جمله قوه برقیّه چه آیت موزونی است و چه اقوا دلیلی محض نمونه افاده معرفت و درک خلاصه عقیدت را که بعد در جای خود اشاره خواهد شد به طور اختصار و به قدر گنجایش این رساله. مقصود، آداب عمل عکاسی بود که در واقع گذشته از صنعت، علم مخصوصی است که باید به چه قسم معمول داشت «الكلام يَجْرُ الكَلام»^{۲۱} رشته سخن به اینجا کشانید. هرگاه شرحی فضولی شده و گاهی نسبت دهد تمنای عفو و اغماض است. «العذرُ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ مَقْبُولٌ»^{۲۲} آمّا المُقَدَّمه، مخفی نماند که نظافت در این کار بسیار ضرور است که هرگز دست آلوده به اجزاء به جزء دیگر لمس نشود که دایم فاسد خواهد بود و نگاتیف عمل نمی آید. بدو امر باید دست، مجرد از آرایش باشد، زیرا که اجزاء عکاسی تمام لطیف و جوهرند. استشمام روایح خارجیّه را زود اخذ می کنند به ظاهر هوا الطّف سایر چیزهاست [اما] همین که تصرف کرد، آن لطافت و خاصیت، جزء هوا شده مفید نخواهد بود. اگر محتاج به امداد باشد فرع، زیاده بر اصل می شود همان چیزی که اصلاحش می نماید خود آن را باید معمول داشت. هرگاه جزء آن بشود محض مجاورتی که با هوا داشته اجزاء اول دوای دوم را هم مثل خود خواهد کرد. مجالست، مسری و مؤثر است، چون لفظ مجرد ذکر شد ضمناً معنی باید نه لفظ. کار به کردار است نه به گفتار. همین که دست آلوده به اجزاء، جزء دیگر را خراب و ضایع می کند. همچنین وجود انسان که از غلّ و غشّ خارج شد و به هوا و هوس نپرداخت، عرایضش به درگاه احدیت مقبول و به مرام دنیا و آخرت موصول خواهد بود.

پاک و صافی شو و از چاه طبیعت بدرآی

که صفای ندهد آب تراب آلوده

همچنین است قلوب که باید منزّه و پاکیزه از هر لوث آرایش بوده باشد زیرا که قلب منزلگاه محبوب است و آینه دل را باید از زنگار کدورت اغیار صاف داشت. این است که می فرماید: «أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ وَ الْمُنْدَرِسَةِ قُبُورُهُمْ»^{۲۳}. «ايضاً لقوله تعالى لَا يَسْعَى سَمَواتِي وَ لَا أَرْضِي بَلْ يَسْعَى قَلْبَ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ لِأَنَّهُ يَتَقَلَّبُ مَعِيَ»^{۲۴}. دالّ است همین مضمون شعر خواجه را که می فرماید:

می فرمودند، عکّاس همایونی که حسب الامر الاعلی مأمور به برداشتن عکس ابنیه و باغات و عمارات می بود، مایل شده به تحصیل این صنعت، در گوشه و کنار حاضر می شدم به نظر کردن و اعمال لازمه عکّاسی را به یادداشت و به خاطر سپردن و به دفعات اجزاء هر یک را جسته جسته جویاشدن و در ورقه [ای] ثبت کردن [و] تقدّم و تأخّر هر کدام را سنجیدن. پس از چهار ماه که گاهی بساط عکّاسی فراهم می آمد آداب ظاهریّه را به دست آورده معاودت به شهر نمودم. «إذا أراد الله شيئاً شيئاً هياً أسبأه»^{۱۱} و «من جدّ وجد»^{۱۲} لوازمات عکّاسی را متدرّجاً موجود و به همان اسم ادویه جات را به کار بردم. نمونه [ای] از این علم به دست آمد تا آنکه زمان طولی ماده و ترکیب هر یک از اجزاء را به تدریج و به اختصار فرا گرفته، به هر جهت محتاج به معلم مخصوصی نشدم. فی الحقیقه این مسئله نزد ارباب دانش و اصحاب بینش محلّ حیرتی ظاهر و مقام عبرتی باهر است. «فاعتبروا یا أولی الأبصار»^{۱۳}. چه خوب می تواند شخص سالک به مشاهده این گونه قدرت کامله و حکمت شامله، تکمیل عقاید متین و تحصیل آرای رزین نماید؛ چنانچه دوربین عکّاسی ضبط جزئیات و کلیات را کرده ثابت و برقرار می دارد. همچنین اعمال انسان را مأمورین عدالت و قدرتش «مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ» و «مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ»^{۱۴} بدون کسر و نقصان ثبت و ضبط می نمایند، به طوری که در دفتر محاسبات خلود و دوام تا عرض اکبر محو و ابتر نخواهد شد. مثلاً هر گاه شخص، بی اطلاع عکّاس، به حرکات رذیله و اعمال شنیعه مرتکب بوده باشد و عکّاسی عکس آن اطوار ناهنجار را بردارد و در صفحه [ای] برگرداند و در مجلسی که خود فاعل عمل و جمعی از اعزّه و دانشمندان و زهاد و صالحان به علاوه همچشمان و همقطاران از دوست و دشمن که هر یک به وضعی موقّر حاضرند صورت آن حرکات را ظاهر سازد و آن جمع کثیر مشاهده نمایند، اینگونه حرکات و سکنتات را به حالت مغشوش از قبیل شرب و زنا و لواط و اعمال نامشروع و افعال ناهنجار به همان هیأت که در خلوت بوده آیا بر آن شخص چقدر دشوار و به چه اندازه ناگوار است؟ و چگونه اسباب تضییع آبرو و توهین قدر او می شود؟ و چقدر عقلا و همسران هدف تخفیف و سرزنش و توبیخش می نمایند؟ به علاوه هر چه در آن مجلس معذرت جوید و همی گوید که من نبودم مسموع نیفتد، چرا که شمایل، کاملاً ثابت

می دارد؛ بلکه به دستش دهند خود بهتر تصدیق خواهد کرد، زیرا که آن شخص از کردار و رفتار و اعمال و افعال خودش دانا و بیناتر از سایرین است. پس این اعمال مجاز در این عالم نمونه [ای] از عالم حقیقت آن جهانی است؛ بلکه دستگاه خداوندی به طور اکمل، متشکّل و متصور می شوند به تصویرات و تشکیلات مختلفه مبرهنه [ای] که خود شاهد و مصدّق خواهد شد و محل انکار نخواهد بود. و گواهی می دهند جمیع اعمال صالح و طالح آن شخص که منم دارای این صفات زشت و زیبا صالح و طالح متاع خویش نمودند

تا که قبول افتد و چه در نظر آید
بندگانی که خدای خود را حاضر و ناظر و موجود و واجب الوجود بالذات می دانند و به فحوای آیه شریفه «وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ»^{۱۵} یعنی ما نزدیکتریم به انسان از رگ جان به وی. و این نزدیکی نسبت به علم است نه مکان در این صورت چه جای تغافل در اعمال صالحه و چه یارای تکاهل است و همچنین طالب عکسی که می داند عکّاس یا نقّاش در مقابل است و تمام اعضا و جوارحش را بعینه ناقل، چقدر ساعی و مجدّد و راعی و مستعدّ است که خود را موقّر و خوش حرکت قرار بدهد و مؤدّب بنشیند و قصدش بر آن است که تحصیل نگاتیف، خوب و به طور مرغوب انجام گیرد. برای آنکه هر کس مشاهده کند نگوید بدگل و بدریخت است، چشمش دریده یا لبانش آویخته و همّش را مصروف می دارد به اینکه هیکل و اندامش به وضع خوبی در انظار به عرصه شهود جلوه گر گردد و ناظران و همچشمان بر او نخندند و سخریّه و استهزا و ملامت نکنند، حکیم علی الاطلاق که همه جا حاضر و ناظر است و دستگاه عکّاسی، قدرت و توانایش همیشه در کار است چگونه به اعمال رکیکه مشغول و به افعال شنیعه مرتکب شویم و به چه اطمینان حق عبودیت و بندگی خداوند را به اغوای نفسانی و تخیلات و تسویلات شیطانی بالمرّه از خود سلب نماییم و صورت قبیحه خود را از پرده ظلمانی این دستگاه جلوه دهیم.

گر خواجه شفاعت نکند روز قیامت

شاید که ز مشاطه برنجیم که زشتیم

خجل آن کس که رفت و کار نساخت

کوس رحلت زدند و بار نساخت

در صورتی که دقایق ایام و ذرات کاینات واضح و مبرهن

هوالمستعان

در عهد دولت قویشوکت اعلیحضرت

قدر قدرت ظلّ الله جمجاه اسلام پناه

السّطان صاحبقران ناصرالدین شاه قاجار

خلّد الله

طراوت بهار نطق و بیان و رشحه سحاب رحمت و رأفت خالق انس و جان و تازه‌رویی گلستان کام و زبان و سعادت روایح نسایم اطهار نامیان، حمد و ثنای ذات واجب‌الوجودی را سزااست که آرایش چمن، عرضه صنع جمیلش نیست و قطعات و طبقات بساتین ارض و سما را در سواد عرضه امکان، طرح فرموده. صاحب جودی است که خازن کنوز عامره فیاضش ابواب گنجینه رحمت را به‌روز و شب گشوده به حکم «إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ»^۱ مصابیح بزمگاه افلاک را به‌زیور چراغان ثواب و سیارات آرایش نموده. معبودی است که طایر عقول در پروازگاه تصور حقیقت معرفت ذات کامل‌الصفات خداوندیش، بال و پر قیاس نتواند گشود و کیفیّت صفات بی‌مثل و مانندیش در صفایح صحایف السنه و افواه نگارش نتوانند نمود. پس از حمد خالق بی‌چون، نعت سروری است که اگر آفتاب عالم‌تاب وجودش مشرق‌آرای سپهر هستی نمی‌شد، ضابطه و استحکام امر ارکان دستگاه آفرینش به‌هم نمی‌رسید، و اگر سرادق جاه و جلال نبوتش در سماحت‌پروری، قبه تفوق نمی‌افراخت، کارخانه قواعد امر و نهی صورت انتظام نمی‌یافت. طالبان طریق کعبه حق‌طلبی را بی‌دست‌آویز صداقتش در صدر سریر «وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا»^۲ راه تقرّب ننمایند و ابواب گلشن مرحمت و مغفرت را بی‌کلمه شفاعتش بر چهره هیچکس نگشایند. «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ»^۳، «وَلَكِنَّ رَسُولَ اللَّهِ [و] خَاتَمُ النَّبِيِّينَ»^۴ محمد مصطفی صلی الله علیه و آله اجمعین. پس از مقام حق‌شناسی و جاه و جلال نبوت، اظهار محبت و ولای مقتدایی است که قانون سرافرازی و قطعات دوازده‌گانه حدیقه انیقه امامت از بهار وجود فیاض سرسبز و تازه است. به مصداق آیه کریمه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ»^۵ جام جهان‌نمای «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ»^۶ توقیع خطاب مستطاب «لَا فِتْنَةَ»^۷ طغرای

غرای لازم‌الامتثال «هل اتی»^۸ رکن رکن انتظام سلسله شرع مبین قائم مقام و وصی بلا فصل خاتم النبیین اعنی اسد الله الغالب و مطلوب کل طالب علی بن ابی طالب علیه السلام. اما بعد بر ضمیر منیر اکسیر نظیر فیض تأثیر روشن طبعان فراست دستور مخفی و مستور نماناد که چون اثر تربیت پادشاهان نامدار همواره اسباب ابقای آثار بوده و از خانزاده‌ها و تربیت‌یافتگان سلاطین جهاندار اقسام آثار به‌ودیعت در روزگار مانده است از آن جهت این خانزاد آستان ملائک پاسبان محمد بن علی مرحوم الملّقب بمشکوة الملک طاب ثراه که ریزه‌خوار آستان ظلّ پروردگار ملک‌الملوک کامکار اعلیحضرت اقدس شهریار السّطان صاحبقران ناصرالدین شاه قاجار خلّد الله ملکه است، محض ابقای آثار، این رساله را به‌روشی تازه به مصداق آیه شریفه «سَتَرْنَاهُمُ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ»^۹ هر یک از آیات واقعه را اقامه برهان و دلیلی کرده به‌نهجی که خواننده این رساله به‌هیچوجه بعضی اخبار و احکام الهی را در پرده خفا نمی‌گذارد تا آنکه بدون برهان در پرده ضمیر تصور نکرده باشد. به‌طور واضح و آشکار کشف اعمال و افعال حسنه و سیئه می‌شود آیاتی که به‌تواتر مشهود است عرضه می‌دارد که تا هر کدام نمونه [ای] باشد از برای انتظام دستگاه آفرینش که عقاید را به‌نحو تجسّم مضبوط می‌دارد و فی‌المناسبه "عکسیه حشریه" نام نهاد که مطالعه‌کنندگان را ملالت خاطر دست ندهد و در ضمن عمل عکّاسی، منظور و مقصودی به‌دست آید. مثنوی:

دیده می‌خواهم که باشد شه‌شناس

تا شناسد شاه را در هر لباس

و بعضی اخبار و احادیث را به این لباس بروز می‌دهد که شاهدهی بهتر برای تحقیق و تدقیق مسائل از عمل عکس ندیده و بنای آن به‌یک مقدمه و ذیل‌المقدمه مرتّب و مربوط است. و این علم عکّاسی که صنعتی است شریف این بی‌مقدار ضعیف در اخذ مسائلش ساعی شده مسارقه به‌مضمون «خُذُوا الْعِلْمَ مِنْ أَفْوَاهِ الرَّجَالِ»^{۱۰} ذره ذره اخذ کرده، به‌مرور دهور به‌دست آوردم و از هر خرمنی خوشه برداشتم؛ چنانچه مقدمه این علم را در رکاب ظفر انتساب گردون قباب حضرت اقدس شهریار زو حنا فداه در سنه ۱۲۹۰ [قمری] که سفر چهار ماهه فرموده بودند به ییلاقات شهردار الخلافه طهران از قبیل لواسان و لار و شهرستانک و سایر ییلاقاتی که قریب به یک‌دیگرند توقّف

رساله
عکسیه حشریه

محرم الحرام ۱۳۰۷ (هـ.ق)
برابر با شهریور ۱۲۶۸ (هـ.ش)

نوشته محمد بن علی مشکوة الملک
مصحح: دکتر غلامرضا تهامی

توضیح

رساله عکسیه حشریه در محرم الحرام سال ۱۳۰۷ هجری قمری برابر با شهریور ماه ۱۲۶۸ هجری شمسی بنا به دستور میرزا محمد خان پیشخدمت خاصه حضور همایون، به قلم محمد بن علی مشکوة الملک به صورت کتابی مستقل به رشته تحریر درآمد. تا پیش از ظهور فن عکاسی، هیچ کس چهره خود را مضبوط بر صفحه کاغذی ندیده بود و نویسنده که در سرتاسر رساله، نکات فنی عکاسی و چاپ و ظهور را با اشارات و گفتارهای دینی و ادبی درآمیخته، با ظرافت و هوشمندی خاصی این وضعیت ضبط چهره آدمی و شرایط زندگی این جهانی را در عکس‌ها، با زنده شدن در روز حشر و محاسبه اعمال انسان‌ها پیش روی آنها مقایسه کرده است و از این روی، نام رساله خویش را عکسیه حشریه نهاده است.

بی‌تردید می‌توان دورهٔ عکاسی را که از حدود سال‌های ۱۲۶۰ هجری قمری در ایام سلطنت ناصرالدین شاه شروع و تا دوران کوتاه سلطنت احمدشاه ادامه داشت، دورهٔ طلایی عکاسی ایران نامید. دوره‌ای که مردانی با علاقه‌مندی، کوشش و زحمت بسیار، با دوربین‌های بزرگ و سنگین، به وسیلهٔ شیشه‌های حساس شکننده و بسیار کُند، از هر چه توانستند عکس گرفتند و مراحل ظهور و چاپ عکس را که استادکاری، ظرافت، مهارت و دقت بسیاری طلب می‌کرد، طی کردند. آنها دوربین‌ها و وسایل خود را در مراسم رسمی، شکار، ییلاق و در روبروی ابنیهٔ تاریخی و مردم عادی قرار دادند و هزاران سند مهم و معتبر را از دورهٔ خود ثبت کردند که بی‌شک می‌توان آنها را مهمترین اسناد تصویری دوره‌ای معین در تاریخ ایران دانست. عکس‌های آن دوران که اطلاعات بسیار مهمی را در خود حفظ کرده‌اند، اکنون آنها را امانت‌دارانه در مقابل چشم ما قرار می‌دهند. لباس‌ها، معماری، مراسم، چهره‌ها، نوع خانه‌ها، شوخی‌ها و بسیاری اطلاعات دیگر، جدا از ارزش‌های مستند، در عکس‌های دورهٔ قاجار دیدی ناب، خلاق و هنرمندانه را نشان می‌دهند که بدون هیچ پشتوانهٔ تصویری از قبل به وجود آمده‌اند. برش‌های کنارهٔ عکس‌ها، ترکیب‌بندی تصویرها، حالت‌ها و استفاده از وسایل زندگی، مانند صندلی، میز و گلدان‌های شمعدانی و همچنین پس‌زمینه‌هایی را که زائیدهٔ خلاقیت عکاسان آن دوره بوده است می‌توان در این زمره به شمار آورد.

در آغاز شیوع عکاسی، به دلیل هزینه‌های گزاف وسایل و مواد آن، این هنر منحصرأ در اختیار طبقهٔ اشراف بود. نتیجهٔ این وضعیت به وجود آمدن عکس‌های فراوانی از شیوهٔ زندگی طبقات مرفه جامعهٔ آن روز، خاصه نوع زندگی و مظاهر حکومت دربار قاجار بود. گسترش فن عکاسی در زمان سلطنت ناصرالدین شاه قاجار که خود نیز عکاسی می‌کرد، آغاز گشت. او از هر چه در اطرافش می‌گذشت، عکس می‌گرفت: مراسم درباری، مجالس تعزیه، روضه‌خوانی و ضیافت‌های شکوهمند، اردوهای ییلاقی و شکارها، چهرهٔ وزرا و وکلا و حتی زنان حرمسرای شاهی. ناصرالدین شاه از عکس‌های خود نیز به دقت مراقبت کرده آنها را در مجموعه‌هایی صحافی شده و زیبا گردآوری و محافظت می‌کرد. نمونه‌هایی از عکس‌های آن دوران که امروز موجودند، گنجینه‌ای غنی از اسناد و اطلاعات مصور دوره‌ای حساس از سرگذشت سرزمین، فرهنگ و مردم ایران محسوب می‌شود.

واجب می‌دانم که از آقایان دکتر اصغر مهدوی، دکتر باقر عاقلی و مهندس بهمن بیانی که اینجانب را در شناسایی عکس‌ها یاری کردند و همچنین از مساعدت‌های آقای علانی‌نیا در کاخ موزه گلستان قدردانی و سپاسگزاری کنم.

بهمن جلالی

مجموعه تصاویری که در این مجلد ارائه می‌گردد بخش بسیار کوچک ولی ارزشمندی است از گنجینه عکسهایی که در کاخ گلستان در تهران نگهداری می‌شود. بیشتر عکس‌های کاخ گلستان که پژوهشگران و اهل فن با آنها آشنا هستند درون آلبوم‌های منظم که از گذشته هر کدام به یک یا چند موضوع اختصاص یافته‌اند جای گرفته است ولی تصاویری که در این جا ارائه می‌گردد مشتق از شیشه‌های عکس کاخ گلستان است که نظر به منفی بودن و شکنندگی، قابل عرضه و استفاده اکثر قریب به اتفاق پژوهشگران نبوده و نیست. از این جهت انتشار این کتاب گامی است سودمند برای ارائه و در دسترس همگان گذاشتن برخی از این مدارک. مورخین و جامعه‌شناسان از آنها برای روشن کردن گوشه‌های تاریک گذشته بهره خواهند جست و دیگران انعکاس دیروز خود را در این عکس‌ها خواهند یافت.

گنجینه عکس‌های کاخ گلستان در جایگاه ویژه‌ای به نام آلبوم‌خانه در بخش جنوب شرقی کاخ گلستان در کنار کتابخانه پراوازه کاخ و عمارت رفیع شمس‌العماره جای دارد. سابقه آلبوم‌خانه به حدود یکصد و پنجاه سال پیش یعنی به نخستین سال‌های پادشاهی ناصرالدین‌شاه قاجار برمی‌گردد. او که به هنرها عشق می‌ورزید و خود از کودکی نقاشی می‌کرد با عکس‌برداری که نخست روی یک صفحه مسی پوشیده از نقره به شیوه داگروتیپ انجام می‌شد پیش از به سلطنت رسیدن آشنا شد. وی پس از جلوس بر تخت در اعتلای این هنر که در آن زمان سخت دستخوش دگرگونی‌های فنی شده بود کوشید و خود «دستگاه عکس» را روی سه پایه گذاشت و این گونه بنیاد عکاسخانه نهاده شد. در آن سال‌ها «صفحه نقره» متروک شد و عکس‌اندازی روی شیشه (برابر فیلم‌های امروزی) و استفاده از کاغذ مرسوم گردید.

کهن‌ترین عکس‌های آلبوم‌خانه که تاکنون شناسائی شده کاغذیست و به دوره ناصری در زمان صدارت میرزا آقاخان نوری — جانشین امیرکبیر — تعلق دارد. بهترین آلبوم‌های عکس آلبوم‌خانه نیز باز در همان دوره ناصری مرتب شده است. ولی همانطور که در صفحات بعد دیده می‌شود از زمان مظفرالدین‌شاه و جانشینان او نیز عکس‌های بسیاری موجود است. در مجموع، هر چه زمان پایان دوره قاجار نزدیک‌تر می‌شود از کیفیت و کمیت عکس‌های آلبوم‌خانه کاسته می‌شود و در نهایت از نیم‌قرن گذشته در آنجا شواهدی موجود نیست. این که آیا آلبوم‌خانه باید به همان صورت فجری منجمد بماند یا که شواهد دوران بعد را نیز در بطن خویش جای دهد بحثی است که البته از حد این مختصر بیرون است.

آلبوم‌خانه کاخ گلستان غنی‌ترین مجموعه عکس جهان نیست ولی شاید جدای از ایران، انگشت شمارند کشورهایی که چنین مجموعه‌ای به این نفاست، قدمت، اصالت و یکدستی در اختیار داشته باشند. این گنجینه، تصویر گویا و زنده ایران و برخی دیگر کشورهای جهان در نیمه دوم سده سیزدهم هجری و اوایل سده چهاردهم می‌باشد. جای تردید نیست که کمتر بررسی و پژوهشی بروی این دوره‌ها و حتی دوران پیش و پس از آن می‌تواند بدون توجه به این عکس‌ها صورت گیرد زیرا از تاریخ رجال تا تاریخ مردمی و اجتماعی، از معماری تا باغبانی و شکار و حتی مدارکی مربوط به خود عکاسان که این مجموعه را فراهم آورده‌اند در این آلبوم‌ها منعکس است. با ورق‌زدن همین آلبوم‌ها هنرمندان و منتقدان هنر امروزی با قواعد و ارکان هنر دیروز آشنا خواهند شد و چه بسا از آنها در کار و خلاقیت امروز خود متأثر گردند و الهامی نیک گیرند.

سازمان میراث فرهنگی کشور پاسداری و معرفی این گنجینه فرهنگی جهانی را از اهم وظایف خود دانسته، پیوسته در این راه کوشیده و خواهد کوشید.

سازمان میراث فرهنگی کشور

امروزه عکاسی در زندگی بشر نقش و جایگاه ویژه‌ای دارد. ما با تصاویر احاطه شده‌ایم و گریزی از آنها نداریم. بدون تصویرمان در زندگی اجتماعی غیر قابل شناسایی و فاقد هویت هستیم. به دلیل اهمیت فوق العاده این رسانه در حیات فرهنگی جوامع، «دفتر پژوهشهای فرهنگی» از سال ۱۳۷۰ امر پژوهش و انتشار اسناد و آثار و مسائل مربوط به تاریخ و هنر عکاسی، خاصه مسائل مربوط به تاریخ عکاسی ایران را به عنوان هدف «گروه عکس و مطالعات تصویری» تعیین کرد و این گروه عملاً کار خود را با معرفی سرزمین، هنر و مردم ایران در قالب چاپ کتاب‌های مصور، پوستر، کارت پستال، تألیف و ترجمه متون پایه و نظری درباره «فن و هنر عکاسی» و «شیوه دیدن» تاریخ غنی عکاسی ایران و یادگارهای به جای مانده از دوران اولیه این فن و هنر در ایران، «ایجاد آرشیو عکس» و «انجام مطالعات درباره شیوه‌های حفظ و نگهداری تصاویر و اسناد دوران آغازین عکاسی ایران»، گردآوری اطلاعات مربوط به تاریخ تحول هنر عکاسی ایران، «ایجاد اولین موزه تخصصی - کاربردی عکاسی ایران تحت نام عکسخانه شهر»، «طراحی و ایجاد اولین موزه سیار عکاسی ایران» برای معرفی این هنر به دانش‌آموزان، «تشکیل جلسات بحث و سخنرانی درباره تاریخ و هنر عکاسی» و «گردآوری عکس‌های قدیمی» آغاز کرده است. آغاز عکاسی در ایران را با فاصله زمانی حدود ۱۰ سال از اروپا یاد می‌کنند. عکس‌هایی که در این کتاب به چاپ رسیده بخشی از یک مجموعه ارزشمند قدیمی است. شناخت ارزش‌های مستند و خلاقیت‌های مضبوط و نهفته در عکس‌های این مجموعه با ارزش منوط به شناخت و آگاهی از محدودیت‌های دوربین، شیشه‌ها، کاغذ و محلول‌های شیمیایی مورد استفاده در آن دوران است. در جریان تلاش‌های پژوهشی خود به رساله‌ای قدیمی درباره فن عکاسی برخوردیم که استفاده از آن را در سرآغاز این کتاب و در کنار عکس‌های متعلق به همان دوره، خالی از فایده ندیدیم. تحریر این رساله فنی و هنری به شیوه و نثری خاص به زیبایی تمام درباره عکس و عکاسی تحت عنوان «عکسیه حشریه»، نوشته محمدبن علی مشکوة الملک در محرم الحرام ۱۳۰۷ (ه‌ق) برابر با شهریور ۱۲۶۸ (ه‌ش) صورت گرفته است. مقایسه سطح علمی و نکات دقیقه فنی و هنری مطرح شده در این رساله ۱۰۸ ساله با مطالبی که امروز درباره عکاسی در ایران به چاپ می‌رسد، حقیقتاً تأسف برانگیز است و به خوبی عدم استمرار تلاش‌های علمی و پژوهشی و انقطاع علمی و فرهنگی جامعه علمی و هنری ما را نشان می‌دهد. به اعتقاد ما یکی از راه‌های مؤثر حفظ و نگهداری عکس‌ها و اسناد مکتوب و مصور قدیمی، گذشته از حفظ و حراست آنها در موزه‌ها و آرشیوهای مناسب، باز تولیدشان در تیراژهای انبوه است، بدین طریق از یک عکس هزاران نسخه خواهیم داشت که همه جا و نزد افراد مختلف و در شرایط گوناگون از آنها نگهداری خواهد شد. بدین ترتیب احتمال از بین رفتن کلیه نسخ آن در طول زمان امری دور از ذهن خواهد بود. با این اعتقاد دفتر پژوهشهای فرهنگی اقدام به چاپ نسخ عکس‌های قدیمی در صورت‌ها و قالب‌های مختلف کرده است.

گروه «عکس و مطالعات تصویری» دفتر پژوهشهای فرهنگی به منظور انجام وظیفه‌ای فرهنگی که جهت معرفی تاریخ عکاسی ایران برای خود قائل است، توفیق خود را در انجام این مهم در یاری و مشارکت همه اشخاص و مؤسساتی می‌داند که چنین اطلاعات، اسناد و مدارک تصویری را در اختیار دارند.

دفتر پژوهشهای فرهنگی

گروه عکس و مطالعات تصویری

مشکوٰۃالملک: محمدبن علی

گنج پیدا: رساله عکسینه خشرینه به همراه مجموعه‌ای از عکس‌های دوره قاجار، محرم الحرام ۱۳۰۷ (ه.ق) برابر با شهریورماه ۱۲۶۸ (ه.ش) / نوشته محمدبن علی مشکوٰۃالملک: به کوشش بهمن جلالی؛ تصحیح غلامرضا تهامی. - تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۷۶.

[۶۷] ص: مصور، عکس.

فهرستویسی براساس اطلاعات فیبا (فهرستویسی پیش از انتشار).

عنوان دیگر: گنج پیدا (مجموعه‌ای از عکس‌های آلبوم‌خانه کاخ موزه گلستان همراه با رساله عکسینه خشرینه).

عکسهای این کتاب از طرف سازمان میراث فرهنگی کشور در اختیار ناشر قرار گرفته است.

مقدمه به انگلیسی.

کتابنامه به صورت زیرنویس.

۱. عکاسی - ایران - تاریخ، ۲. عکاسی - جنبه‌های مذهبی، ۳. ایران - تاریخ - قاجاریان - ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴.ق. - تصویرها و عکسها، ۴. ایران - دوبار و درباریان - عکسها، ۵. مظفرالدین قاجار، شاه ایران، ۱۲۶۹ - ۱۳۴۴.ق. - عکسها، الف. جلالی، بهمن، ۱۳۳۳. - گردآورنده، ب. تهامی، غلامرضا، مصحح، ح. دفتر پژوهشهای فرهنگی، د. سازمان میراث فرهنگی کشور، ه. عنوان، و. عنوان: رساله عکسینه خشرینه به همراه مجموعه‌ای از عکس‌های دوره قاجار، محرم الحرام ۱۳۰۷ (ه.ق) برابر با شهریورماه ۱۲۶۸ (ه.ش)، ز. عنوان: گنج پیدا (مجموعه‌ای از عکس‌های آلبوم‌خانه کاخ موزه گلستان همراه با رساله عکسینه خشرینه).

۷۷۰/۹۵۵

TR ۱۰۷/م ۵ ک۹

م ۷۶-۹۶۵۴

کتابخانه ملی ایران

با سپاس از همکاری‌های شهرداری منطقه هفت تهران

سازمان میراث فرهنگی کشور

دفتر پژوهشهای فرهنگی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی، نیش کوچه بیگانه،

شماره ۲۱۵، تلفن: ۸۸۲۱۳۶۴ دورنویس: ۸۳۲۴۸۵

عنوان: گنج پیدا

(مجموعه‌ای از عکس‌های آلبوم‌خانه کاخ موزه گلستان همراه با رساله عکسینه خشرینه)

نویسنده رساله: محمدبن علی مشکوٰۃالملک

مصحح: دکتر غلامرضا تهامی

به کوشش: بهمن جلالی

خط روی جلد: استاد عباس اخوین

طراح و صفحه‌آرا: فوزی تهرانی

مدیر تولید: رعنا جواد

حروفچین: فرشته حسین پور

لیتوگرافی: فرآیند گویا

چاپ اول: ۱۳۷۷

این کتاب در سه هزار نسخه در چاپخانه داد چاپ و صحافی شد.

همه حقوق محفوظ است.

شابک: ۹۶۴-۶۲۶۹-۶۱-۳

کنج پيدا

مجموعه‌ای از عکس‌های آلبوم خانه کاخ موزه گلستان
همراه بار سألہ عکسیه حشریه نوشته محمد بن علی مسکوة الملک

مصحح: دکتر غلامرضا حسینی

به کوشش بهمن جلالی

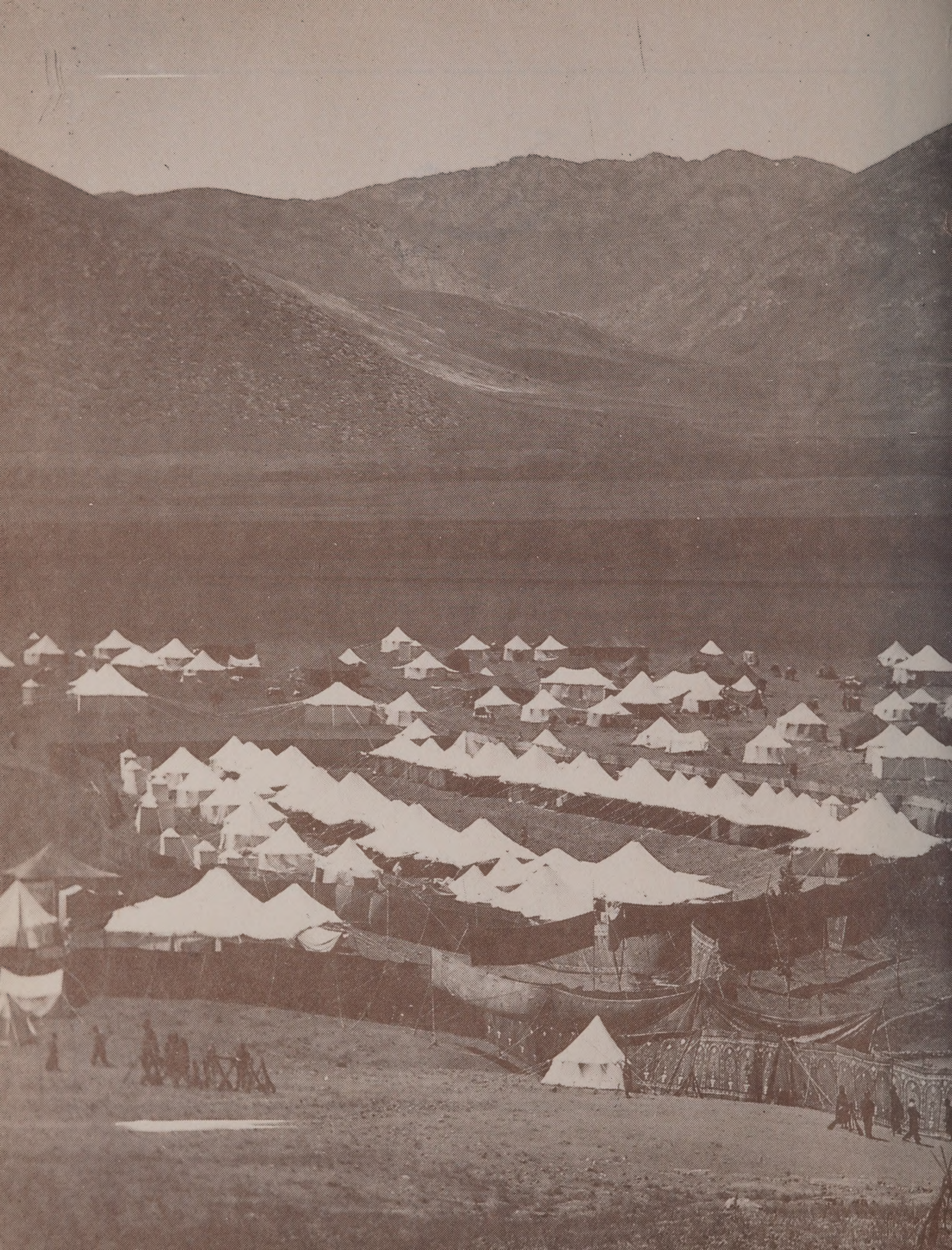
دقتر پوهش های فرهنگي

بایمکاری

سازمان میراث فرهنگی کشور

۱۳۷۷

اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

مجموعه‌ای از عکس‌های آلبوم خانه کاخ موزه گلستان

کنج پنهان

همراه بار سال حکایت خرمی به نوشته‌های محسن علی مسکوئی الملک

به کوشش بهمن جلالی

دفتر پژوهش‌های فرهنگی

سازمان میراث فرهنگی کشور